

SPIS TREŚCI

Od Wydawcy	15
Wstęp	16
Autorzy tomu	25

CZĘŚĆ I. DZIECKO ZAGROŻONE NIEPRAWIDŁOWOŚCIAMI W ROZWOJU MOWY I JĘZYKA

ROZDZIAŁ 1

Jolanta Panasiuk

Neurologiczne uwarunkowania rozwoju mowy	36
Neurological Determinants of Speech Development	
1.1. Neurogeneza	36
1.2. Mózgowa organizacja języka w ontogenezie	38
1.3. Neurobiologiczne przyczyny zaburzeń rozwoju mowy	41
1.4. Zaburzenia rozwoju mowy u dzieci ze schorzeniami neurologicznymi	43
1.5. Różnicowanie specyficznych i niespecyficznych zaburzeń rozwoju językowego	45
1.6. Neuroplastyczność i neurokompensacja w rozwoju dziecka	48

ROZDZIAŁ 2

Małgorzata Matyja, Iwona Doroniewicz

Neurorozwojowe podstawy rozwoju mowy i terapii logopedycznej	54
Neurodevelopmental Basis of Speech Development and Logopedic Therapy	
2.1. Wprowadzenie	54
2.2. Mechanizm antygravitacyjny a funkcje orofacjalne	54
2.3. Konsekwencje obniżonego napięcia posturalnego dla funkcjonowania aparatu orofacjalnego	57
2.4. Koordynacja ssania, połykania i oddychania	58
2.5. Neurorozwojowe podejście do problemów orofacjalnych: pozycje do karmienia	59

ROZDZIAŁ 3

Agnieszka Banaszekiewicz

Akwizycja mowy w pierwszych latach życia	72
Speech Acquisition in the First Years of Life	
3.1. Wstęp	72
3.2. Zagadnienia wprowadzające	72
3.3. Okres prenatalny	73
3.4. Pierwszy rok życia dziecka	74
3.5. Drugi rok życia dziecka	75

3.6. Trzeci rok życia dziecka	78
3.7. Od czwartego do siódmego roku życia	80
3.8. Zakończenie	81

ROZDZIAŁ 4*Bogumiła Stoińska*

Ocena rozwoju psychoruchowego dzieci z grup ryzyka	83
Assessment of Psychomotor Development of Children at Risk	
4.1. Wprowadzenie	83
4.2. Dzieci z grup ryzyka zaburzonego rozwoju	83
4.3. Organizacja programu oceny rozwoju	88
4.4. Skale oceny rozwoju psychoruchowego	89
4.5. Ocena wybranych odruchów prymitywnych i automatyzmów noworodkowych i niemowlęcych	92
4.6. Przebieg rozwoju dziecka – tory rozwojowe	95
4.7. Zakończenie	97

ROZDZIAŁ 5*Olga Przybyła*

Procesy przetwarzania sensorycznego w stymulowaniu rozwoju małego dziecka	100
Sensory Conversion Processes in Stimulating the Development of Small Children	
5.1. Wprowadzenie	100
5.2. Procesy przetwarzania sensorycznego w kontekście mechanizmów rozwoju mózgu	101
5.3. Komórki nerwowe i przewodnictwo nerwowe	105
5.4. Swoiste i nieswoiste układy przetwarzania informacji	106
5.5. Wczesne doświadczenie świata	112
5.6. Podsumowanie	115

ROZDZIAŁ 6*Beata Siebert, Barbara Kamińska*

Wczesne uwarunkowania rozwoju twarzoczaszki i narządu żucia	118
Early Determinants of the Development of Viscerocranium and Masticatory System	
6.1. Wprowadzenie	118
6.2. Rozwój twarzoczaszki i narządu żucia w okresie prenatalnym	118
6.3. Rozwój twarzoczaszki i narządu żucia w okresie niemowlęcym i wczesnodziecięcym. Kształtowanie się układu stomatognatycznego	122
6.4. Wady wrodzone twarzoczaszki	122
6.5. Wady rozwojowe narządu żucia	136
6.6. Wybrane ćwiczenia wspomagające prawidłowy rozwój układu stomatognatycznego	138

ROZDZIAŁ 7*Stanisław Milewski*

Logopedyczne aspekty językowego kontaktowania się dorosłych z małymi dziećmi	141
Speech Therapy Aspects of the Language Communication of Adults with Small Children	

ROZDZIAŁ 8*Magdalena Chrzan-Dętko*

Rozwój dzieci urodzonych przedwcześnie	162
The Development of Prematurely Born Children	
8.1. Wprowadzenie	162
8.2. Dlaczego dochodzi do przedwczesnych porodów?	165
8.3. Najczęstsze komplikacje medyczne towarzyszące porodowi przedwczesnemu ..	166
8.4. Jak rozwijają się wcześniaki w okresie niemowlęcym i poniemowlęcym?	169
8.5. Znaczenie przedwczesnego porodu dla funkcjonowania rodziny dziecka	174

ROZDZIAŁ 9*Teresa Jadczak-Szumilo*

Rozwój mowy dzieci z FASD	180
Speech Development in Children with FASD	
9.1. Wprowadzenie	180
9.2. FAS – niepełnosprawność ukryta	181
9.3. Rozwój mowy u dzieci z FAS	184
9.4. Wady wrodzone i uszkodzenia OUN w przebiegu FASD	185
9.5. Pragmatyczna funkcja języka – model Trumana Cogginsa	195
9.6. Maskowanie trudności językowych przez dzieci z FASD	204
9.7. Interwencja terapeutyczna w zakresie rozwoju mowy u dzieci z FASD	205
9.8. Zasadność wczesnej diagnozy i interwencji terapeutycznej u dzieci z FASD ..	206

ROZDZIAŁ 10*Jolanta Panasiuk*

Specyficzne zaburzenia rozwoju mowy w diagnozie i terapii logopedycznej	211
Specific Speech Development Disorders in Logopedic Diagnosis and Therapy	
10.1. Problemy diagnozy logopedycznej w zaburzeniach rozwojowych	211
10.2. Diagnozowanie specyficznych zaburzeń rozwoju	211
10.3. Problemy nozologiczne – między rozpoznaniem klinicznym a diagnozą logopedyczną	215
10.4. Obraz kliniczny specyficznych zaburzeń rozwoju mowy	222
10.5. Rozpoznanie mechanizmu specyficznych zaburzeń rozwoju językowego	226
10.6. Terapia specyficznych zaburzeń rozwoju mowy	228
10.7. Programowanie języka u dzieci ze specyficznymi zaburzeniami rozwoju mowy	240

ROZDZIAŁ 11*Aneta R. Borkowska, Agnieszka Robak*

SLI a afazja/dysfazja rozwojowa i dziecięca afazja nabyta – ujęcie neuropsychologiczne	247
SLI, Developmental Aphasia/Dysphasia and Acquired Aphasia in Children – Neuropsychological Approach	
11.1. Wprowadzenie	247
11.2. SLI a afazja/dysfazja rozwojowa i nabyta	248
11.3. Porównanie SLI i afazji/dysfazji rozwojowej	250
11.4. Praktyka psychologiczno-logopedyczno-pedagogiczna	252
11.5. Przykład kliniczny	253
11.6. Podsumowanie	255

ROZDZIAŁ 12*Katarzyna Kaczorowska-Bray, Stanisław Milewski*

Specyfika rozwoju umiejętności komunikacyjnych dzieci z uszkodzeniem narządu wzroku	260
Characteristic Aspects of Speech Development in Blind Children	
12.1. Wprowadzenie	260
12.2. Okres prelingwalny	265
12.3. Produkcja dźwięków mowy	267
12.4. Słownictwo	271
12.5. Morfologia	275
12.6. Rozwój syntaktyczny	276
12.7. Pragmatyka	277
12.8. Zakończenie	281

CZĘŚĆ II. PODSTAWY Wczesnej INTERWENCJI LOGOPEDYCZNEJ**ROZDZIAŁ 13***Anna Regner*

Wczesna interwencja logopedyczna zapobiegająca zaburzeniom ustno-twarzowym	286
Early Speech Therapy Intervention Preventing Oral-Facial Disorders	
13.1. Wczesna interwencja i wspomaganie rozwoju małego dziecka	286
13.2. Zapobieganie zaburzeniom ustno-twarzowym u dzieci od pierwszych miesięcy życia dzięki wczesnej interwencji logopedycznej	289
13.3. Rozwijanie i propagowanie nowych form wczesnej terapii logopedycznej	290
13.4. Porady dla rodziców dziecka z problemami ustno-twarzowymi	296

ROZDZIAŁ 14*Beata Pusz*

Wczesna interwencja i stymulacja rozwoju dziecka na oddziale neonatologicznym	300
Early Intervention and Developmental Stimulation of Children in the Neonatal Ward	
14.1. Wprowadzenie	300
14.2. Ocena rozwoju dziecka	301
14.3. Wczesna stymulacja wcześniaków	302
14.4. Stymulacja dzieci donoszonych z urazami okołoporodowymi i wadami wrodzonymi	306

ROZDZIAŁ 15*Danuta Pluta-Wojciechowska*

Wczesna interwencja logopedyczna w przypadku dzieci z rozszczepem wargi i podniebienia	309
Early Speech Therapy Intervention in the Case of Children with Cleft Lip and Palate	
15.1. Wprowadzenie	309
15.2. Podstawy wczesnej interwencji	309
15.3. Kluczowe okresy rozwoju dziecka z wadą rozszczepową a wczesna interwencja logopedyczna	323
15.4. Zakończenie	332
Aneks	333

ROZDZIAŁ 16*Jakub Skrzek*

Diagnoza i terapia funkcji pokarmowych w obrębie okolicy orofacjalnej – polykania, gryzienia i żucia	337
Diagnosis and Therapy of Orofacial's Feeding Functions: Swallowing, Biting and Chewing	
16.1. Uwagi wstępne	337
16.2. Komponenty wczesnego badania logopedycznego okolicy orofacjalnej	338
16.3. Diagnoza i terapia polykania	340
16.4. Diagnoza oraz terapia gryzienia i żucia	348
16.5. Podsumowanie	354

ROZDZIAŁ 17*Agnieszka Rożek, Dawid Larysz*

Wczesna interwencja u dzieci z dysfunkcjami powstałymi na tle izolowanych kraniosynostoz	356
Early Intervention in Speech Pathologies in Children with Non-Syndromic Craniosynostoses	
17.1. Wprowadzenie	356
17.2. Budowa czaszki	356
17.3. Przedwczesne zarośnięcie szwów czaszkowych – kraniosynostoza	357
17.4. Rodzaje kraniosynostoz	358
17.5. Czynnościowe konsekwencje kraniosynostoz	361
17.6. Leczenie	365
17.7. Podsumowanie	366

ROZDZIAŁ 18*Urszula Mirecka*

Wczesna interwencja logopedyczna w mózgowym porażeniu dziecięcym	368
Early Logopedic Intervention in Infantile Cerebral Palsy	
18.1. Wprowadzenie	368
18.2. Zaburzenia w porozumiewaniu się osób z mpd.	369
18.3. Wczesna interwencja logopedyczna w przypadku mpd. – kierunki działań	373
18.4. Zakończenie	377

ROZDZIAŁ 19*Jagoda Cieszyńska-Rożek, Marta Korendo*

Wczesna interwencja terapeutyczna w ujęciu metody krakowskiej	380
Early Therapeutic Intervention in Terms of the Method of Krakow	
19.1. Diagnoza rozwoju dziecka od trzeciego do trzydziestego miesiąca życia	381
19.2. Stymulacja poznawcza (w tym językowa) w okresie prenatalnym, niemowlęcym i poniemowlęcym	393
19.3. Wczesne objawy zaburzeń ze spektrum autyzmu	401
19.4. Wczesne zaburzenia ze spektrum dysleksji	405

ROZDZIAŁ 20*Anita Lorenc*

Programowanie wczesnych etapów rozwoju językowego	413
Programming Early Stages of Language Development	
20.1. Wprowadzenie	413
20.2. Rozwój mowy w pierwszym roku życia	414

20.3. Rozwój funkcji słuchowych w pierwszym roku życia	419
20.4. Werbo-tonalny program terapeutyczny	423
20.5. Wczesna nauka czytania	430
20.6. Podsumowanie	430

ROZDZIAŁ 21

Jacek J. Bleszyński, Ilona Brzozowska-Misiewicz, Marlena Twardo

Zarys terapii logopedycznej dzieci z zespołami wad wrodzonych	433
Outline of Speech Therapy of Children with Genetic Defect Syndromes	
21.1. Wady wrodzone u dzieci	433
21.2. Dziecko z sekwencją Pierre'a Robina	433
21.3. Dziecko z zespołem Pradera-Williego	434
21.4. Dziecko z zespołem Cornelia de Lange	438
21.5. Dziecko z zespołem cri du chat	439
21.6. Dziecko z zespołem Williama	441
21.7. Dziecko z zespołem Angelmana	446
21.8. Dziecko z zespołem Noonan	453
21.9. Dziecko z zespołem Möbiusa	455

ROZDZIAŁ 22

Dorota Podgórska-Jachnik

Specyfika wczesnego wspomaganie rozwoju i wczesnej interwencji logopedycznej w pracy z dziećmi z uszkodzonym słuchem	459
Characteristics of Early Developmental Support and Early Speech Therapy Intervention in Work with Children with Impaired Hearing	
22.1. Wprowadzenie	459
22.2. Wczesne wspomaganie rozwoju a wczesna interwencja terapeutyczna	460
22.3. Związki rozwojowe słuchu, mowy i języka jako obszar refleksji logopedycznej	464
22.4. Skala problemu uszkodzeń słuchu w populacji ogólnej i wśród najmłodszych	468
22.5. Zróżnicowanie funkcjonalne dzieci z uszkodzonym słuchem	470
22.6. Rola logopedy w zespole wczesnego wspomaganie dziecka z uszkodzonym słuchem	476
22.7. Założenia wczesnego wspomaganie i wczesnej interwencji logopedycznej na rzecz dziecka z uszkodzonym słuchem	481
22.8. Zakończenie i podsumowanie	492

ROZDZIAŁ 23

Halina Pawłowska-Jaroń

Wczesne wspomaganie rozwoju dzieci z diagnozą padaczki	497
Early Developmental Support of Children with Diagnosed Epilepsy	
23.1. Padaczka jako choroba neurologiczna wieku dziecięcego	497
23.2. Diagnostyka zaburzeń neurorozwojowych noworodków i niemowląt	504
23.3. Wpływ leków na funkcjonowanie pacjentów z padaczką	507
23.4. Diagnoza zaburzeń rozwoju funkcji poznawczych i języka dziecka	508
23.5. Model pozamedycznej opieki terapeutycznej nad dzieckiem z padaczką	511
23.6. Padaczka w kontekście form pomocy oferowanych przez system oświaty (wczesne wspomaganie rozwoju, orzecznictwo)	522

ROZDZIAŁ 24*Kamila Talaśka*

Programy Centrum Hanen jako przykład niedyrektywnego podejścia do pracy z dziećmi z zaburzeniami komunikacji	526
Hanen Centre Programs as an Example of a Non-Directive Approach to Children with Communication Disorders	
24.1. Programy skierowane do rodziców	528
24.2. Programy skierowane do nauczycieli i wychowawców	533

ROZDZIAŁ 25*Katarzyna Szady*

Wczesna interwencja terapeutyczna i wspomaganie rozwoju w nurcie pedagogiki leczniczej Marii Montessori	538
Early Therapeutic Intervention and Developmental Support in the Healing Pedagogy of Maria Montessori	
25.1. Pomoce rozwojowe	539
25.2. Samodzielność	541
25.3. Kształcenie sensoryczne	541
25.4. Izolacja trudności	542
25.5. Wolność, wolny wybór	542
25.6. Autokontrola	543
25.7. Wychowanie i nauczanie	543
25.8. Porządek	543
25.9. Zachowania społeczne	544

ROZDZIAŁ 26*Olga Przybyła, Katarzyna Kasica-Bańkowska*

Wychowanie słuchowe małego dziecka	546
Hearing Education of the Small Child	
26.1. Wprowadzenie	546
26.2. Wychowanie słuchowe	547
26.3. Neuroanatomiczne podstawy wychowania słuchowego	554
26.4. Dźwiękowy świat dziecka	561
26.5. Podsumowanie	568

ROZDZIAŁ 27*Anna Walencik-Topilko*

Ćwiczenia słuchowe i ruchowe w terapii małego dziecka z zaburzeniami rozwoju mowy	571
Hearing and Movement Exercises in Therapy of Small Children with Disorders of Speech Development	
27.1. Wprowadzenie	571
27.2. Ćwiczenia słuchowe	571
27.3. Ćwiczenia ruchowe	577
27.4. Podsumowanie	580

CZĘŚĆ III. DZIECKO Z WYZWANIAM I ROZWOJOWYMI – ASPEKTY PRACY TERAPEUTYCZNEJ

ROZDZIAŁ 28*Małgorzata Fuchs, Ewa Kulig*

Neurorozwojowa diagnostyka i terapia metodą Vojty	584
Neuro-Developmental Diagnostics and Vojta Method Therapy	
28.1. Zarys historii metody	584
28.2. Podstawowe założenia metody Vojty	585
28.3. Diagnostyka neurokinezyologiczna według Vojty	589
28.4. Zasady praktyczne metody Vojty	591
28.5. Ćwiczenia w pozycjach sztucznych	600
28.6. Dawkowanie i sposób prowadzenia terapii	601
28.7. Wskazania i przeciwwskazania do terapii metodą Vojty	602
28.8. Metoda Vojty w neurologopedii	603

ROZDZIAŁ 29*Małgorzata Matyja*

Metoda NDT-Bobath	611
NDT-Bobath Method	
29.1. Wprowadzenie – historia i współczesna interpretacja założeń koncepcji Bobath	611
29.2. Podstawy kliniczne NDT-Bobath	614
29.3. Podstawowe założenia koncepcji neurorozwojowej Bobath	620
29.4. Podstawy diagnostyczne metody NDT-Bobath	635
29.5. Podstawy terapeutyczne koncepcji NDT-Bobath	639

ROZDZIAŁ 30*Ilona Brzozowska-Misiewicz*

Koncepcja Rodolfo Castillo Moralesa	650
Rodolfo Castillo Morales's Concept	
30.1. Rozwój koncepcji Rodolfo Castillo Moralesa	650
30.2. Filary koncepcji	651
30.3. Medyczno-naukowe założenia koncepcji	655
30.4. Podsumowanie	666

ROZDZIAŁ 31*Joanna Kowalewska, Małgorzata Koczyk*

Wpływ neurosensomotorycznej integracji odruchów na kształtowanie rozwoju psychomotorycznego i kognitywnego u dzieci	668
Influence of the Neurosensorimotor Reflexes Integration on Psychomotor and Cognitive Development in Children	
31.1. Wstęp	668
31.2. Rozwój zmysłów pierwotnych	672
31.3. Rozwój motoryki dużej	674
31.4. Motoryka precyzyjna	679
31.5. Metoda MNRI®	687
31.6. Podsumowanie	691

ROZDZIAŁ 32*Daria Jodzis*

Integracja sensoryczna we wczesnej interwencji logopedycznej	695
Sensory Integration in Early Speech and Language Therapy	
32.1. Klasyfikacja dysfunkcji SI w ujęciu Lucy Jane Miller, Marie E. Anzalone, Shelly J. Lane, Sharon A. Cermak, Elizabeth T. Osten (2007)	695
32.2. Zmysły podstawowe – dotyk, równowaga, propriocepcja	697
32.3. Elementy dotychczasowej wiedzy na temat sprawności językowej dzieci z dysfunkcjami SI	698
32.4. Objawy dysfunkcji integracji sensorycznej wśród niemowląt i dzieci do trzeciego roku życia	699
32.5. Profilaktyka oraz elementy terapii w zakresie integracji sensorycznej oraz sprawności językowej	704

CZĘŚĆ IV. WSPÓLPRACA TERAPEUTY Z RODZINĄ DZIECKA Z ZABURZENIAMI ROZWOJOWYMI**ROZDZIAŁ 33***Anna Walencik-Topilko, Agnieszka Banaszkiewicz*

Profilaktyka logopedyczna	712
Speech Therapy Prophylactics	
33.1. Wprowadzenie	712
33.2. Profilaktyka logopedyczna – definicja i zakres	712
33.3. Logopedyczne działania profilaktyczne związane z upowszechnianiem wiedzy na temat rozwoju języka	713
33.4. Wczesne badania przesiewowe w profilaktyce logopedycznej	725
33.5. Działania prewencyjne w profilaktyce logopedycznej	725
33.6. Podsumowanie	726

ROZDZIAŁ 34*Agnieszka Banaszkiewicz, Anna Walencik-Topilko*

Współpraca logopedy z rodzicami dzieci poddawanych terapii logopedycznej	728
Cooperation of the Speech Therapist with the Parents of Children Undergoing Speech Therapy	
34.1. Wprowadzenie	728
34.2. Rodzina i dom jako naturalne środowisko rozwoju mowy dziecka	728
34.3. Osoba logopedy	730
34.4. Współpraca z rodzicami dzieci w pierwszym roku życia	733
34.5. Współpraca z rodzicami dzieci w drugim i trzecim roku życia, u których obserwuje się opóźnienie rozwoju mowy o różnym podłożu	734
34.6. Współpraca z rodzicami dzieci w wieku przedszkolnym	736
34.7. Formy współpracy logopedy z rodzicami w różnych placówkach	739
34.8. Podsumowanie	740

ROZDZIAŁ 35

*Urszula Bernatowicz-Lojko, Jacek J. Bleszyński, Anna Studniczek,
Martena Twardo, Aleksandra Wesolowska*

Karmienie naturalne jako element wsparcia matki/rodziny i rozwoju dziecka – znaczenie banku mleka kobiecego	742
Breastfeeding of Premature Babies as a Significant Element of an Early Intervention during the Neonatal and Infancy Periods	
35.1. Mleko kobiece jako element terapii żywieniowej	742
35.2. Znaczenie karmienia naturalnego dla rozwoju więzi między dzieckiem a matką i ojcem	747
35.3. Bank mleka jako sposób na bezpieczne dzielenie się pokarmem	751
35.4. Dzielenie się mlekiem za pośrednictwem banku mleka jako forma wolontariatu na rzecz chorych dzieci	754

ROZDZIAŁ 36

Lucja Bieleninik

Wczesna interwencja wobec dziecka z grupy ryzyka i jego rodziny na oddziale noworodkowym i niemowlęcym	760
Early Intervention for a High-Risk Child and Its Family in Neonatal and Pediatric Intensive Care Unit	
36.1. Czynniki ryzyka okołoporodowego	764
36.2. Wcześnieiki jako dzieci z grupy ryzyka	767
36.3. Trudne rodzicielstwo spowodowane wcześniactwem dziecka	770
36.4. Wczesna interwencja na oddziałach intensywnej terapii noworodka	778
36.5. Kangurowanie	779
36.6. Programu Indywidualizowanej Rozwojowej Oceny i Opieki nad Noworodkiem	780
36.7. Muzykoterapia	781
36.8. Podsumowanie	783

ROZDZIAŁ 37

Magdalena Chrzan-Dętkoś

Psychologicznie uwarunkowane trudności w rozwoju mowy dziecka – perspektywa psychodynamiczna	787
Psychological Determinants of Difficulties in Children's Speech Development – a Psycho-Dynamic Perspective	
Bibliografia	796
Indeks	903
Spis rycin	910
Spis tabel	917